

Салата О.О. Вплив інформаційної політики держав на соціальні конфлікти // Збірник наукових праць «Література та культура Полісся» / Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя. – Вип. 63. – Ніжин. 2011 р. – С. 179-185.

О.О. Салата

УДК 32.019.51:654.19:316.643.3.«1941/1944»

**Вплив інформаційної політики держав на соціальні конфлікти
(на прикладі Другої світової війни)**

У статті розглядається соціальний конфлікт як явище, передумови та причини його виникнення, наслідки; аналізується вплив інформаційної політики держав та ЗМІ на виникнення і розвиток соціальних конфліктів під час воєн.

***Ключові слова:** соціальний конфлікт, інформаційна політика, засоби масової інформації, соціальна інформація, інформаційно-психологічний вплив, інформаційна війна.*

В статье рассматривается социальный конфликт как явление, предпосылки и причины его возникновения, последствия; анализируется влияние информационной политики государств и СМИ на возникновение и развитие социальных конфликтов во время воєн.

***Ключевые слова:** социальный конфликт, информационная политика, средства массовой информации, социальная информация, информационно психологическое влияние, информационная война*

A social conflict as phenomenon, pre-conditions and reasons of his origin, consequences is examined in the article; influence of informative policy of the states and MASS-MEDIA is analysed on an origin and development of social conflicts.

***Keywords:** social conflict, informative policy, mass medias, social information, psychological influence, informative war, is informative*

У сучасному світовому процесі, де відбуваються глобальні суспільні трансформації, з'являється необхідність осмислити глибокі зміни, що відбулися в суспільно-політичному житті нашої держави протягом ХХ і ХХІ століть. Вони пов'язані з прагненням нашого суспільства збудувати демократичну державу з соціальними гарантіями для громадян. Ці процеси

супроводяться безліччю соціальних конфліктів, викликають суперечливі наслідки. Різниця в прибутках і рівні життя, неефективність системи управління також стали постійним джерелом соціальних конфліктів.

Важливу роль у зародженні соціального конфлікту відіграє інформаційна політика влади та інформаційний простір створений засобами масової інформації (далі – ЗМІ). Крім того, часто за сприяння політичних сил ЗМІ трансформує соціальний конфлікт у політичний. Прикладів такого перетворення можна навести безліч.

Вивчення впливу інформаційної політики держави і влади на соціальний конфлікт – актуальна наукова і практична проблема. Соціальний конфлікт відіграє значну, якщо не провідну, роль у системі суспільно-політичних відносин.

Проблема впливу інформаційної політики на виникнення і розвиток соціального конфлікту розглядалася сучасними вченими, відомими істориками, політологами, соціологами та психологами, серед яких П.Лайнбарджер, Д.А.Волкогонов, В.Г. Крисько, І.М. Панарін, Г.Г. Почепцов, О. Гогун.

Досліджуючи психологічні війни та інформаційний простір, який формували ЗМІ, вони не залишили поза увагою й питання впливу інформації на суспільство в цілому та кожну людину зокрема.

Так у своїх загальних працях П. Лайнбарджер – «Психологическая война» [1], В.Г. Волкогонов – «Психологическая война: Подрывные действия империализма в области общественного сознания» [2], В.Г. Крисько – «Секреты психологической войны» [3], присвячених теорії й практиці психологічного впливу на свідомість людини та суспільства загалом, вони розглядають вплив інформаційної політики держави та ЗМІ на суспільні відносини та соціально-економічну і політичну ситуацію в країнах Європи протягом ХХ століття. Цінним для нас є те, що в них автори показують рівень, характер пропаганди Німеччини серед населення окупованих територій в роки Другої світової війни, у тому числі й серед

військовослужбовців Радянської Армії. Вони ґрунтовно знайомлять нас із методами ведення інформаційно-психологічної війни, механізмами і прийомами, які застосовували нацисти проти свого населення та населення східних окупованих територій.

І.М. Панарін, Г.Г. Почепцов уперше роблять спробу цілісного висвітлення методів, механізмів і прийомів інформаційної боротьби, які були застосовані Англією, США, Німеччиною і Радянським Союзом у Першій та Другій світових війнах. Особливу увагу вчені приділили механізмам впливу на суспільну думку, ролі засобів масової інформації у військовому протистоянні між Німеччиною та СРСР. Частково було досліджено систему впливу засобів масової інформації на поведінку населення окупованих територій. У своїх дослідженнях науковці досить вдало показали технології і методи, які використовувалися СРСР і Німецькою окупаційною адміністрацією для загострення соціальної напруженості в українському суспільстві в період окупації [4, 5].

Найближче до проблеми, яку ми розглядаємо, підійшов відомий російський учений О. Гогун. У своїх працях він розкриває суперечності, що виникали в стосунках між партизанами і місцевим населенням, окупаційною владою та селянами, представниками Радянської влади та населенням окупованих територій. Він практично показав причини виникнення не лише політичних, а й соціальних конфліктів [6].

Поряд із дослідженням уже зазначеної проблеми упродовж багатьох десятиліть відбувається вивчення такого явища, як «соціальний конфлікт»: його природи, передумов, причин та наслідків. Але переважна більшість зарубіжних і вітчизняних учених вивчає проблему соціального конфлікту в системі розвитку соціально-економічних та політичних відносин у мирний час.

Відомий російський політолог А.В. Манойло у своєму дослідженні досить широко розкриває етапи вивчення соціального конфлікту європейськими вченими А. Смітом, К. Марксом, Ф. Енгельсом, Г.

Спенсером, М. Вебером, американськими дослідниками як Л. Козером, Р. Дарендорфом, К. Боулдінгом. Він доводить, що конфлікт розглядається дослідниками незмінною частиною цілісності соціальних взаємин людей, не як патологія і слабкість поведінки, а як етап розвитку суспільних відносин. У цьому сенсі конфлікт не протиставляється порядку, а, навпаки, сприяє його налагодженню [7].

Таким чином, метою нашого дослідження – виявити нові історично-політологічні парадигми, засновані на аналізі впливу інформаційної політики та ЗМІ на процес виникнення і розвитку соціального конфлікту у воєнний час.

Щоб розкрити зазначену проблему, необхідно згадати, що ж таке «соціальний конфлікт», передумови, причини його виникнення та наслідки. Відповідно до визначення у філософській енциклопедії, «соціальний конфлікт» – один із видів соціальних відносин; стан протистояння, боротьби між окремими індивідами чи групами людей, що пронизують усі галузі суспільних відносин і сфери людської діяльності. Причинами зіткнень можуть бути найрізноманітніші проблеми: матеріальні ресурси, життєві установки, статусно-рольові відмінності та ін. Конфлікти охоплюють більшість сфер життєдіяльності людей, усю сукупність соціальних відносин та взаємодії. Конфлікт, по суті, стає одним із видів соціальної взаємодії, а суб'єктами і учасниками тут виступають окремі індивіди, соціальні групи, організації і структури [8].

Соціальних конфліктів неможливо об'єктивно уникнути в будь-якій соціальній структурі. Вони закономірно стають необхідною умовою суспільного розвитку. Процес функціонування спільноти складається з конфліктів та консенсусів, протиріччя та згоди. Структура суспільства з її жорсткою диференціацією соціальних верств, груп та окремих індивідів складає невичерпне джерело конфліктів. І чим складніша соціальна структура, чим більше розмежований соціум, чим більше в ньому рівень свободи, плюралізму, тим частіше не збігаються інтереси, а іноді,

спостерігається наявність інтересів, що заперечують один одного, цілей і тим паче більше джерел потенційних конфліктів. Проте одночасно в складній соціальній системі створюються і механізми вирішення конфлікту. Таким чином, проблема, яка постає перед більшістю суспільств, полягає в недопущенні чи мінімізації негативних наслідків конфлікту.

Не розглядаючи детально функцій та наслідків конфліктів, повернемося до зазначеної вище теми впливу інформаційної політики на виникнення і розвиток соціальних конфліктів. Неоднозначну роль у цьому відіграє, перш за все, соціальна інформація. До соціальної інформації відноситься будь-яка інформація, що циркулює в суспільстві, яка забезпечує виконання ним функцій соціальної системи. При цьому для суспільства можна виділити певну інформацію, що буде мати для його членів найбільше значення. Така інформація стає соціально значущою. *Соціально значуща інформація* – це інформація, що включає відомості про стан економічної сфери; про події суспільного життя всередині країни і за кордоном, що цікавлять значну кількість людей; про діяльність політичних партій і рухів, лідерів суспільства і держави; про ринок праці і капіталу та ін.

На думку А.В. Манойло, *соціально-психологічна інформація* – це відбита в суб'єктивному просторі свідомості соціально значуща тема, що стала соціально-психологічним феноменом, який об'єднує. Соціально-психологічна інформація має свій власний інформаційний простір, сформований із специфічних інформаційних полів, який узгоджується з іншими просторами і полями (соціальними і психологічними) [9].

Одним із найважливіших компонентів системи соціальних інформаційно-психологічних стосунків сучасного суспільства є інформаційно-психологічний конфлікт – основна форма взаємодії суб'єктів соціальної діяльності, що дозволяє своєчасно виявляти і усувати суперечності, що виникають в цих стосунках. Інформаційно-психологічна війна – найбільш яскравий приклад гострого інформаційно-психологічного конфлікту, що характеризується високим ступенем інтенсивності,

агресивності і соціальної небезпеки. Дослідження суті інформаційно-психологічної війни неможливе без розгляду цього явища на початковому, базовому рівнях наукового пізнання – у контексті положень соціальної конфліктології. Не дивлячись на різноманітність форм і методів ведення інформаційно-психологічної війни, що розробляються і використовуються учасниками інформаційного протистояння в даний час, інформаційно-психологічна війна, як і раніше, залишається одним із різновидів соціального конфлікту, закономірності виникнення, розвитку і згасання якого визначаються психологією людських відносин, що практично не змінилася, якщо вірити антропологам, з моменту появи людини розумної.

Інформаційно-психологічні конфлікти виділяються зі всього розмаїття конфліктів і конфліктних ситуацій, насамперед, новими можливостями усунення або загострення суперечностей, що стали причиною виникнення соціального конфлікту. Велика кількість різних засобів, методів і способів інформаційно-психологічного впливу визначає високу тактичну гнучкість поведінки суб'єктів соціальних стосунків сучасного інформаційного суспільства в конфліктних ситуаціях.

Суспільне життя людей – це складна взаємодія явищ природно-біологічного, соціального і культурно-символічного характеру, де кожна відносно самостійна система здатна зберігати свою цілісність і стійкість тільки за умови збереження і підтримки загальної динамічної рівноваги. Найважливішим аспектом безпеки соціальної системи або якого-небудь її компонента є проблема виживання, тобто збереження структурно-функціональної цілісності. Особливо актуальною ця проблема стає в період воєн та збройних конфліктів, коли населення тієї чи іншої країни знаходиться в центрі підвищеної уваги з боку обох противників.

Відомий англійський вчений Н. Коупленд вважає, що "Соціальний конфлікт є спосіб адекватного пристосування соціальних норм до обставин, що змінилися. Суспільства з гнучкою структурою отримують з конфліктних ситуацій певну користь, оскільки конфлікти, сприяючи виникненню і зміні

соціальних норм, забезпечують існування цих суспільств в нових умовах. Подібний механізм, що коректує, навряд чи можливий у жорстких системах: придушуючи конфлікт, вони блокують специфічний попереджувальний сигнал чим посилюють небезпеку соціальної катастрофи" [10, с. 69].

В інформаційному суспільстві управління соціальними системами реалізується за допомогою комплексних організаційних технологій інформаційно-психологічної дії. У соціальних системах функції управління здійснюються за допомогою надання інформаційно-психологічного впливу на об'єкт управління [11, с. 31]. Технології інформаційно-психологічного впливу в масових інформаційних процесах базуються на використанні можливостей ЗМІ для впливу на масову та індивідуальну свідомість аудиторії. Технології впливу на суспільну свідомість через органи ЗМІ – комплекси методів, прийомів, що використовуються в ЗМІ для надання інформаційно-психологічного впливу на особу, групу людей і населення країни в цілому. Ці технології можуть з однаковим успіхом застосовуватися і як засіб зміцнення психологічної стабільності суспільства, і як зброя для її руйнування залежно від цільових установок ініціатора інформаційно-психологічного впливу і від потенціалу, бажання об'єкту впливу прийняти ці установки або захищати себе від зовнішнього інформаційного "тиску" [12, с. 44].

Технології інформаційно-психологічного впливу в ЗМІ застосовуються державою для роботи "потрібного" інформаційного впливу на суспільну свідомість усередині країни. Державна інформаційна політика в інформаційно-психологічній сфері реалізує свої функції державного управління системою соціально-політичних відносин суспільства через установлені міри, процедури і технології інформаційно-психологічного впливу на індивідуальну і масову свідомість громадян, окремих соціальних груп, соціальних систем і всього суспільства.

Порядок застосування технологій і процедур інформаційно-психологічного впливу, що використовуються системою органів державної

інформаційної політики як інструмент державного соціального управління, чітко регламентується державним законодавством кожної країни. Технології легко модифікуються з урахуванням вимог, що змінюються, і умов реалізації державної інформаційної політики. Предметом державної інформаційної політики стає система соціально-політичних відносин суспільства в інформаційно-психологічній сфері.

Як уже зазначалося вище, конфлікт є одною з найбільш поширених форм взаємодії окремих громадян, соціальних груп, громадських організацій та інших соціальних суб'єктів в суспільстві, що знаходяться на будь-якій стадії розвитку. Причинами виникнення конфліктів, як правило, є відмінності в точках зору на рішення тих або інших питань, що торкаються інтересів соціальних суб'єктів, або безпосередня реалізація окремими суб'єктами суспільної діяльності своїх прав і свобод, що прямо або побічно обмежують права і свободи інших суб'єктів. Правові взаємини соціальних суб'єктів дозволяють позначити і виділити суперечності, що виникають у процесі реалізації ними власних прав і свобод, які потім або усуваються (повністю або частково) у результаті спільної діяльності всіх учасників конфлікту з пошуку можливих в цій ситуації компромісних рішень, або стають основними для зміни характеру взаємин суб'єктів у напрямі розширення конфлікту, а також створюють умови для залучення до нього, інших соціальних суб'єктів, що раніше в ньому не брали участі.

У будь-якому суспільстві конфлікти виникають найчастіше і мають найвищу інтенсивність у тій сфері соціальної діяльності, яка є визначальним чинником у формуванні структури суспільних стосунків. В інформаційному суспільстві конфлікти виникають у сфері інформаційно-психологічних стосунків і можуть набирати характеру прямої агресії, зокрема збройної, яку прийнято називати інформаційною війною.

Об'єктом нашої уваги є соціально-політичне середовище, яке сформувалося під час Другої світової війни на окупованих територіях України. Початок війни та досить швидка окупація українських земель

німецькою армією стали благодатним ґрунтом не лише для військових і політичних конфліктів, але й сприятливим середовищем для розвитку соціальних конфліктів, що виникали за різних причин. Так, наприклад, одним із важливих моментів у розвитку такої ситуації стала сформована ще до війни недовіра певної частини селян до Радянської влади та її методів управління колективними господарствами. Серед українського населення сформувалися дві протилежні точки зору щодо того, кому довіряти і кому допомагати. Та частина, що пережила втрату землі, репресії та майже рабську працю, чекала від нової окупаційної влади встановлення справедливості (за власним уявленням), інша, оголосивши перших зрадниками і ворогами народу, закликала виступати проти нової влади і допомогти більшовицькій владі здолати ворога. Наявність соціального конфлікту очевидна. Німецька окупаційна влада і більшовицькі пропагандисти наразі виступають як непрямі учасники конфлікту, які за допомогою засобів масової інформації впливають на поведінку кожної зі сторін. Вони використовують ситуацію розгубленості значної частини місцевого населення, боротьбу кожного учасника за власне уявлення про майбутній мир і добробут. У такій ситуації Німеччина та СРСР, сформувавши інформаційно-політичні органи розпочали активну інформаційну війну.

Основними цілями психологічного впливу німецької військової адміністрації на цивільне населення в прифронтовій зоні та на окупованих територіях були: залякування населення противника; активізація та посилення настроїв щодо поразки; створення позитивного образу німецької армії; підрив авторитету державного і воєнно-політичного керівництва СРСР; посилення незадоволення цивільного населення становищем у країні; спонукання населення до лояльного ставлення до військовослужбовців Вермахту тощо.

Усі види методів інформаційно-психологічного впливу, що застосовувалися СРСР не менш активно впливали на свідомість населення. Так, наприклад, конверсійна пропаганда впливала на ціннісні орієнтири

людей з метою змінити їх установки, ставлення, думки і погляди щодо політики країни. Упродовж 1941-1945 рр. радянське військове і політичне керівництво намагалося переконати населення Німеччини та бійців німецької армії в тому, що війна з боку німецької армії є несправедливою й агресивною, що Радянський Союз зі свого боку ніякої агресії щодо населення Німеччини не проявляє.

З метою підтримання патріотичних настроїв серед партизанів Політичним управлінням Червоної армії було дано розпорядження старанно приховувати справжнє становище в Радянському Союзі. Ніхто не повинен знати про голод у тилу СРСР, про примусову мобілізацію жінок і підлітків, про нужду, втрати та терор. Саме з цих причин партизанів, які випадково опинилися на радянській території в результаті приходу Червоної армії, одразу ж забирали до армії і в особливих загонах відправляли на передову. Застосовували всі можливі заходи, щоб вони були ізольовані від інших червоноармійців. Такі заходи передбачені були у зв'язку з тим, що партизани, які пробули в німецькому тилу довгий час і були ознайомлені з літературою противника, дізналися про справжні справи в СРСР з критики Й. Сталіна і більшовизму. Радянське керівництво бачило небезпеку в тому, що, побачивши справжнє становище в Радянському Союзі, терор, який там процвітає, вони згадають про все, що чули, перебуваючи на окупованих німецькою армією територіях, і почнуть аналізувати ситуацію. Лише незначну частину партизанів – партійних робітників і співробітників НКВД, які були спеціально відправлені до німецького тилу з метою підпільної роботи, відправляли в інші окуповані райони для пропагандистської роботи [13, с. 420].

Радянський уряд приділяв величезну увагу інформаційно-ідеологічній обробці населення, зокрема окупованих територій. Робив ставку на ідеологічне протистояння та вихід з нього переможцем. Підтвердженням тому є створення Головного політичного управління РККА, яке було наділене особливими повноваженнями. [14, с. 324]

Про активну інформаційно-ідеологічну діяльність Радянської влади свідчить діяльність партизанських з'єднань. З наказу Наркома Оборони від 5 вересня 1942 р. «Про завдання партизанського руху» та зі звіту Українського штабу партизанського руху бачимо, що партизанські загони Федорова, Сабурова, Ковпака, Мельника та інших партизанських керівників видавали і розповсюджували серед населення окупованих областей України газети і листівки. Тільки загін Сабурова поширив більше 102 найменувань газет, листівок і бюлетенів загальним тиражем 156183 примірники. Для посилення друкованої пропаганди безпосередньо в загони було доставлено 56 портативних типографій, більше, ніж 350 бібліотечок та пересувні кінотеатри [15, арк. 23].

У конфлікті і німецька окупаційна влада, і радянські пропагандисти використовували емоційний настрій населення, який мав сприяти формуванню прихильності до нової влади. Тому особовий склад рот пропаганди та військ СС будував свої дії, ураховуючи передусім морально-психологічний стан місцевого населення.

Працівники практично всіх підрозділів пропаганди з успіхом використовували знання психології та політики, уміло направляючи поведінку людей у потрібне русло. Успіх нацистської інформаційної політики був забезпечений також використанням найсучасніших матеріалів і засобів поширення інформації. Німецьке керівництво дбало про те, щоб антирадянська пропаганда заповонила весь простір окупованих областей і стала на заваді поширення антинацистської пропаганди.

Третім учасником даного конфлікту виступила Організація українських націоналістів (ОУН). Плекаючи ненависть народу до ворога та використовуючи його непримиренність до будь-яких загарбників, редакції систематично подавали матеріали про звірства та жорстокість німецьких військ. Тільки у вересні 1942 р. було створено 296 таких передач. Також систематично передавали матеріали, які демонстрували рабовласницьку сутність «нового порядку», який запровадили німці. Для більшої

переконливості матеріали з цієї теми ілюстрували прикладами заходів окупаційної адміністрації. Таких контрпропагандистських джерел було передано 355, а передач – 499.

Не менш важливу роль відігравали матеріали, які впливали на зміцнення впевненості населення окупованих областей у перемозі Радянської Армії над гітлерівськими військами. З цього приводу передавали новини щодо втрат німецьких військ, героїзм радянських воїнів та зростаючу міць Червоної армії, про збільшення виробництва військової промисловості СРСР. Усього більше, ніж 1300 найменувань матеріалів і радіопередач [16, с. 405].

На думку Ж.М. Ковби, лінія поведінки основної маси населення формувалася незалежно від політичної орієнтації, етнічності, зон окупації. Основним був інстинкт самозбереження: вижити, зберегти родину, близьких. Солідарність із політичними силами, звужуючи шанси на виживання, диктувала ситуативність поведінки: вичікування, відверта лояльність, опір. Становище на фронті, поразки німецької армії, успіхи союзників суттєво впливали на вибір: колаборація чи опір. Ситуативну поведінку зумовлювала й пропаганда, пам'ять про сталінські репресії, реалії жорстокого окупаційного режиму, криза віри як у класові, так і в релігійні ідеали, а також індивідуальні людські якості, міжособистісні контакти [17, с. 52].

У результаті підігрівання конфлікту серед населення окупованих територій сформувалася складна соціально-політична обстановка, українське суспільство розкололося на три частини – одна боролася за вигнання гітлерівців з українських земель, інша – плекала надію на створення власної держави і використовувала всі можливі методи для здійснення цієї мети, третя – пристосовувалася до умов існування – ставала колаборантами.

Не менш важливим у цей період стає конфлікт інтересів українських селян і єврейського населення. Значна частина селян прагне змінити своє становище на краще: отримати землю і вільно працювати на ній, а єврейське населення намагається врятувати своє життя і життя своїх родин. Конфлікт полягає в тому, що в складних умовах переслідування гітлерівською владою

та тотального винищення цілого народу, єврейське населення намагалося знайти підтримку в місцевих українських селян. Але часто залишалося один на один зі своєю проблемою. Чому виникла така ситуація? Чому в цьому вбачаємо соціальний конфлікт?

На нашу думку, підвалинами цього конфлікту стала не лише політика гітлерівської Німеччини стосовно єврейського населення, а й політика Радянського Союзу, яка нібито й не пропагувала антисемітизм, але в той же час, заплющувала очі на наростаючі антагоністичні настрої в суспільстві.

Як саме проявлявся антисемітизм у нацистській пропаганді 1933-1945 рр. у самій Німеччині, добре описує німецький філолог В. Клемперер. Він зазначає, що слово «єврей» у німецькій мові зустрічається частіше, ніж будь-яке інше слово. Воно поєднується з більшовицькою, англійською та американською ідеєю облаштування світу [18, с. 226-227].

На окупованих територіях Радянського Союзу антисемітизм проявлявся з подвійною силою. Німецьке окупаційне керівництво намагалося переконати місцеве населення в тому, що винними в усіх проблемах, які існували в СРСР до війни, є євреї та більшовики. Переслідуючи єврейське населення і втілюючи ідею антисемітизму, гітлерівська інформаційна політика задекларувала одним із своїх завдань на окупованих територіях «визволення від більшовизму». Пропаганда такого характеру в перший період війни була досить ефективною, вона, як правило, була спрямована на розкриття цілком реальних злочинів, здійснених за радянської системи. Щоб підтвердити цю інформацію, улітку 1941 р. німецькі війська відкривали для загального огляду тюрми, у яких НКВД убивали в'язнів, навесні 1943 р. у Вінниці та в інших містах Правобережної України демонстрували представникам від місцевого населення масові поховання вбитих радянськими військами людей.

Але не менш важливим аспектом нацистської інформаційної політики на окупованих територіях був також ідеологічний штамп «жидобільшовизм».

Саме таким чином німецька окупаційна влада ототожнювала євреїв і більшовиків, намагаючись знищити їх одним махом.

Радянське керівництво намагалося обходити це болюче питання, його основним завданням було відвоювати захоплений німецько-фашистською армією життєвий простір за будь-яку ціну, тому в період війни на єврейське питання не робили політичного акценту.

До війни радянське керівництво, на думку історика Г. Костирченко; ніякої антисемітської політики не проводило: єврейська культура і націоналізм утискалися разом з усіма іншими національними культурами і рухами, а відсоток серед репресованих у політичних процесах 1937-1938 рр. був не вищим, ніж серед інших національностей [19, с. 232-234].

Однак необхідно зазначити, що ставлення радянського керівництва, і зокрема самого Й. Сталіна, до активності єврейських політичних та суспільних організацій під час війни було неоднозначним. З початком війни, коли інформаційно-пропагандистська діяльність радянського керівництва активізувалася на території СРСР, утворився Єврейський антифашистський (ЄАК) комітет під головуванням народного артиста СРСР С. Міхоелса. До керівного складу ЄАК входили: С.О. Лозовський, І.Г. Ерінбург, Д.Р.Бергельсон, Я.Г. Крейзер, П.Л. Капіца, Л.С. Штерн та ін.

Як і інші антифашистські Комітети, ця організація перебувала в Куйбишеві і вела активну пропаганду проти фашизму взагалі й гітлерівської Німеччини зокрема. Незважаючи на активну діяльність ЄАК, радянське керівництво намагалося не помічати його, крім того, уникати висвітлення в пресі прикладів героїзму євреїв, що воювали в Червоній армії. Зразком може слугувати публікація в журналі «Більшовик» № 2 за 1943 р., у якій наводилися дані військовослужбовців за національностями, нагороджених орденами і медалями. Перераховуючи нагороджених, вказували скільки росіян, українців та ін. У кінці цього абзацу читаємо: «Серед нагороджених також є якути, євреї, бійці всіх національностей СРСР». Кількість нагороджених євреїв також не вказувалася, хоча до жовтня 1942 р. серед

нагороджених було 5163 єврея, у той час як нагороджених росіян, яких було набагато більше, нараховувалося 11525 [20, с. 237-239].

18 липня 1941 р. до Радянського Інформбюро з листом звернулися єврейські письменники, у якому зазначалося, що з незрозумілих причин припинила своє існування єврейська преса Мінська, Ковни, Вільнюса, Львова, Білостока та інших міст. У зв'язку з цим вони звертаються до Радінформбюро з пропозицією організувати єврейську газету. Далі зазначають, що в Москві є достатні літературні кадри для обслуговування такої газети і необхідна поліграфічна база. Відповідь на цей лист була однозначна: «Поки не доцільно» [21, с. 291-292].

Ці факти підтверджують, що сталінське керівництво дуже обережно ставилося до проявів активності єврейської інтелігенції, яка намагалася розповідати про героїзм свого народу в боротьбі з гітлерівськими загарбниками та висвітлювати його життя.

Про українсько-єврейські відносини на початку війни та окупації свідчить конфлікт на Галичині в 1941 р. Цей конфлікт був викликаний складним комплексом економічних та політичних факторів: жорсткою конкуренцією українських та єврейських підприємців, у якій досить часто представники обох сторін поводитися не надто чесно, політичною відстороненістю галицького єврейства від українсько-польської боротьби, а пізніше – співробітництвом єврейського політикуму (не рядових євреїв) з польською владою. Ці причини в поєднанні з потоком антисемітської пропаганди з боку польських та українських праворадикальних політичних кіл, що в 30-х роках перебували під відчутним впливом нацизму, спровокували трагедію галицького єврейства на початку війни [22, с. 16]. На іншій території, окупованій німецькою армією, ставлення до єврейського населення різне. Були представники місцевого населення, яких німецька адміністрація залучала до переслідування євреїв. Домінуючими мотивами цих дій були матеріальні та особистісні чинники, що ще раз підтверджує характер, саме соціальний характер, конфлікту.

Непоодинокі випадки, коли українці, жертвуючи власним життям, рятували і переховували єврейських жінок і дітей.

Незважаючи на те, що місцеве населення не залишилося мовчазним свідком безчинств, які здійснювали окупанти, і брало участь у порятунку представників єврейського населення, соціальна напруга все ж таки існувала. Саме тому німецька окупаційна влада розгорнула антиєврейську кампанію, налаштовуючи місцеве населення проти євреїв, щоб вони не лише виявляли і видавали євреїв, а й брали безпосередню участь у заходах, спрямованих проти них. Для цього гітлерівські пропагандисти проводили величезну агітаційно-пропагандистську роботу. Окупаційна адміністрація використовувала всі доступні їй засоби масової інформації.

Так у Києві було організовано спеціальну друкарню, де випускали газети та листівки зі статтями і публікаціями антисемітського змісту. В одній із газет, у статті «Єврейський Київ», від жовтня 1942 р., наводяться дані про кількісний склад євреїв у Києві і про те, що до війни вони посідали чільне місце в управлінській і торгівельній ієрархії міста. У статті «Війна і жиди» фашисти вдаються до зовсім безглузлого, з нашого погляду, звинувачення: євреї обвинувачувались у тому, що розпалили війну проти Німеччини. Зі змісту цієї статті виходить, що не Гітлер зі своїми прибічниками розв'язав Другу світову війну, а народ, який у ній найбільше постраждав [23, с. 135, 139].

Необхідно зазначити, що нацистська антисемітська пропаганда впродовж 1941-1944 рр. мала значний вплив не лише на території Західної України, а й у центральній та східній її частинах. Про це говорить повідомлення Народного Комісаріату Безпеки (НКДБ) України на ім'я М. Хрущова від 13 листопада 1943 р.: «У ході звільнення території України органами НКДБ УРСР майже в усіх містах фіксувалися випадки різких антисемітських проявів з боку місцевого населення. Останнім часом у ряді населених пунктів УРСР нашими органами відмічено зростання антисемітських проявів, які в окремих випадках мають тенденції до

відкритих виступів погромного характеру. Аналізуючи причини, які породжували антисемітизм і його широке розповсюдження сьогодні, необхідно сказати, що в основі цього, у першу чергу, лежать сліди німецької фашистської інформаційної політики, яку вони вели по відношенню до єврейського населення в період окупації» [24, с. 514, 515].

Часто соціальні конфлікти супроводжуються жорстокою боротьбою, хоча під час Великої Вітчизняної та Другої світової воєн вони розгорталися по-різному. У даній ситуації в усіх виникло осмислення суті конфлікту, своїх та чужих інтересів, ціни конфлікту, яку всі розуміли, та його наслідків для сторін, що протистояли одна одній. Так, у другій половині 1942 року ми вже можемо спостерігати, що, незважаючи на жорстоку інформаційну, економічну і політичну війну сторін протистояння, населення окупованих територій України почало консолідуватись у боротьбі проти німецької армії та окупаційної влади.

Внаслідок іншого конфлікту відбувається зміцнення українсько-єврейських відносин. На основі великої кількості документальних джерел, фактів та свідчень, що були досліджені протягом останніх 70 років, можемо стверджувати: чим жорсткішою ставала політика гітлерівців щодо єврейського населення, тим більше допомагали їм місцеві жителі, ризикуючи власним життям і життям своїх родин.

Таким чином, аналіз впливу інформаційної політики та ЗМІ на процес виникнення і розвитку соціального конфлікту в період воєн (Другої світової та Великої Вітчизняної) показав, що інформаційна політика будь-якої держави здатна розвивати, регулювати і використовувати соціальні конфлікти з певною метою.

Ця тема є надзвичайно дискусійна і потребує подальшого її дослідження, а також вивчення методів, технологій і засобів, якими користується держава, утілюючи власну інформаційну політику, втручаючись у ті чи інші соціальні конфлікти.

Література:

1. Лайнбарджер П. Психологическая война / П. Лайнбарджер. – М., 1962 – 350 с.
2. Волкогонов Д.А. Психологическая война: Подрывные действия империализма в области общественного сознания / Д.А. Волкогонов. – М. Воениздат, 1983. – 288 с.
3. Крысько В.Г. Секреты психологической войны (цели, задачи, методы, формы, опыт) / В.Г. Крысько / Тараса. А.Е. [Под общ. ред.] – Минск: Харвест, 1999. – 448 с.
4. Панарин И.Н. Информационная война и геополитика / Панарин И. Н. – М.: Издательство "Поколение", 2006. – 560 с.
5. Почепцов Г.Г. Информация & дезинформация / Г.Г. Почепцов. – М.: Эльга, 2001. – 458 с.; Почепцов Г.Г. Психологические войны / Г.Г. Почепцов. – М: «Рефл-бук», – К.: «Ваклер». – 2000. – 258 с.
6. Гогун А. Черный PR Адольфа Гитлера: Документы и материалы / А.Гогун. – М.: Эксмо, Яуза, 2004. – 416 с.
7. Манойло А.В. Государственная информационная политика в особых условиях: Монография. М.: МИФИ, 2003. – 388 с. [Электронный ресурс]: <http://www.evartist.narod.ru/text24/0022.htm>.
8. Новая философская энциклопедия: В 4 тт. – М.: Мысль. Под редакцией В. С. Стёпина. 2001. http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy.
9. Манойло А.В. Там само.
10. Психология и солдат. / Н. Коупленд. – М., 1992.
11. Гареев М.А. Война и современное международное противоборство / М.А.Гареев // НВО. 9 января 1998.
12. Дацюк С. Виртуальный анализ масс-медиа // Русский Журнал. 3 февраля 1998. <http://www.russ.ru/journal/media/98-02-03/datsuk.htm>.
13. Білас І.Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953: Суспільно-політичний та історично-правовий аналіз: У 2 кн. Кн. 2. / І.Г. Білас. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – 685 с.
14. Салата О.О. Формування німецького інформаційного простору в Рейхскомісаріаті «Україна» та в зоні військової адміністрації (червень 1941-1944 рр.). Монографія./ О.О. Салата. – Донецьк: Норд-Прес, 2010. – 361 с.
15. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 4620. Оп. 3. Спр. 100. 124 арк.
16. Советская пропаганда в годы Великой Отечественной войны: "коммуникация убеждения" и мобилизационные механизмы / Авторы-составители А.Я. Лившин, И.Б. Орлов. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2007. – 806 с.
17. Коваль М.В. Політика проти історії: українська історична наука в Другій світовій війні й перші повоєнні роки / М.В. Коваль. // Український історичний журнал. – 2002. – № 1. – С. 3-26.

18. Клемперер В. ЛТІ: Язык Третьего Рейха: Записная книжка филолога А.Б.Григорьева / Пер. с нем. А.Б. Григорьева. / В. Клемперер. – М.: Прогресс-Традиция, 1998. – 381 с.
19. Костырченко Г.В. Тайная политика Сталина: власть и антисемитизм / Г.В. Костырченко. – М.: Международные отношения. 2003. – 784 с.
20. Там само.
21. Советская пропаганда в годы Великой Отечественной войны: "коммуникация убеждения" и мобилизационные механизмы / Авторы-составители А.Я. Лившин, И.Б. Орлов. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2007. – 806 с.
22. Петелицький С. До Освенциму за Україну / Пер. З англ. О. Тереха. / С.Петелицький – Ванкувер-Торонто-К.: Суспільна Служба України, 2000. – 120 с.
23. Гитлеровская пропаганда юдофобии в прокламациях и карикатурах / С.Л.Авербух (сост. и авт. коммент.). – К.: Украинский Центр изучения Холокоста, 2005. – 224 с.
24. Київ у дні нацистської навали: За документами радянських спецслужб. – К. – Львів, 2003. – 526 с.